

وزارت علوم تحقیقات و فناوری

دانشگاه هنر

دانشکده موسیقی

اثر پایانی (پایان نامه) جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته نوازندگی موسیقی ایرانی

موضوع :

ساخت و تجزیه و تحلیل دوازده قطعه تمرینی برای ساز تار ایرانی

استاد راهنما :

محمود بالنده

موضوع بخش عملی :

نوازندگی ساز تار در آواز بیات ترک

استاد راهنمای بخش عملی:

داریوش پیرنیاکان

نگارش و تحقیق :

میلااد درخشانی

1391

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم تحقیقات و فناوری

دانشگاه هنر

دانشکده موسیقی

اثر پایانی (پایان نامه) جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته نوازندگی موسیقی ایرانی

موضوع :

ساخت و تجزیه و تحلیل دوازده قطعه تمرینی براس ساز تار ایرانی

استاد راهنما :

محمود بالنده

موضوع بخش عملی :

نوازندگی ساز تار در آواز بیات ترک

استاد راهنمای بخش عملی:

داریوش پیرنیاکان

نگارش و تحقیق :

میلاذ درخشانی

تعهد نامه

اینجانب میلاد درخشانی اعلام میدارم که تمام فصل های این پایان نامه و اجزای مربوط به آن برای اولین بار توسط اینجانب انجام شده است. برداشت از نوشته ها، پایان نامه ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیر فارسی) با ذکر ماخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است. بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود، مسئولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضا

تقديم به پدر و مادر عزیزم

با تشکر از اساتید گرامی، جناب داریوش پیرنیاکان و محمود بالنده و تمام کسانی که مرا در انجام این پایان نامه یاری دادند: آرش سعیدیان، هیلا فیض پور

چکیده:

رساله حاضر ساخت و نت نگاری و تجزیه تحلیل دوازده قطعه برای تار می باشد که این آثار از بعد ساختار مدال، فرمال، ویژگی های ریتمیک – متریک و همچنین بررسی تکنیکی مشتمل بر تکنیکهای اجرایی دست چپ و راست مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته اند .

این رساله به تاریخچه اتود و ساخت قطعات تمرینی برای تار و در ادامه تجزیه و تحلیل مستقل آثار و سپس بررسی تطبیقی آنها صورت پذیرفته است و در پایان نتیجه و آوانگاری قطعات آمده است.

هدف از انجام تحقیق استفاده از تکنیکهای سازهای هم خانواده تار و تطبیق آنها با ساز تار ایرانی به منظور پیشرفت تکنیک نوازندگی این ساز می باشد. این رساله در پی یافتن پاسخی برای سوالات زیر میباشد.

1- استفاده از گوشه های ردیف دستگاهی موسیقی ایران در ساخت قطعات اتودیک چگونه است؟ آیا روند قطعات کاملاً از ردیف تبعیت می کنند؟

2- نحوه بسط و گسترش ملودی تیپ ها در این قطعات چگونه است؟

3- نحوه کاربرد متر و اختلاط ریتم . همچنین نقش عوامل تمپورال (کاهش و افزایش تدریجی یا نا گهانی سرعت) چگونه است

این تحقیق به روش تحلیلی و تجربی ابتدا به ساخت دوازده قطعه تمرینی ملهم از تکنیک سازهای غیر ایرانی هم خانواده تار پرداخته و سپس بررسی تفکیکی و تطبیقی آثار به منظور حصول روشمندی اتود در ساز تار انجام گرفته است.

کلید واژه ها: اتود - تار - ملودی تیپ -

فهرست مطالب

فصل اول

تاریخچه ی اتود و قطعه نوازی

..... فصل دوم:

تجزیه و تحلیل مستقل آثار

1-ضربی چهارگاه

2-جانان

3- ضربی ماهور

4-پدرام

5- ضربی نوا

6-نوای سبز

7-ضربی بیات ترک

8-تمرین مضراب

9-پرواز برف

10-اتود های گرافیکی

..... فصل سوم:

بررسی تطبیقی آثار

نتیجه گیری

فصل چهارم

آوا نگاری قطعات

مقدمه:

واژه "اتود" در زبان فرانسه به معنای مطالعه است و در موسیقی به قطعه هایی گفته می شود که هدف آنها ارتقای شگرد نوازندگی است. هر اتود معمولاً برای یکی از مشکلات فن نوازندگی و رفع یکی از ضعف های تکنیکی هنرآموزان تصنیف می شود. آهنگسازان و به ویژه رمانتیک ها بیشتر کوشیده اند اتود های خود را علاوه بر تامین هدف بالا، زیبا نیز تصنیف کنند. به طوری که تکنواها آنها را در رپرتوار رسیتال خود به قصد نشان دادن قابلیت نوازندگیشان می گنجانند. برای نمونه اتود اپوس 25 شماره 6 فردریک شوپن برای تمرین پیانیست برای اجرای سریع و موازی فواصل سوم کروماتیک است، و اتود اپوس 25 شماره 7 تاکید بر تولید نغمه آوازی در یک ملودی پلی فونی دارد و اتود اپوس 25 شماره 10 اکتاو های موازی را پوشش می دهد. معنی دیگر اتود طراحی اولیه است. تجزیه و تحلیل آثار اجرا شده تار نوازی، در دوره های مختلف تار نوازی، موضوعی بسیار مهم است و وسعت این حوزه تحقیقاتی به اندازه تمامی نوازندگان برجسته موسیقی دستگاهی ایران، از تاریخ شروع ضبط تاکنون می باشد و شامل بررسی های فنی مسائل مرتبط با امر نوازندگی، موضوعات فیزیکی و عملی و تکنیکهای اجرایی می شود.

تحقیق و پژوهش در این زمینه به شناخت عمیق تر از مشخصه مکاتب و شیوه های به وجود آمده در نوازندگی سازهای موسیقی دستگاهی ایران، کمک شایانی می کند.

در بررسی این قطعات و با توجه به چپ دست بودن نوازنده (با حفظ نوازندگی نوازندگان راست دست) نوعی از تکنیکها به جهت توان بیشتر دست چپ نمود بیشتری دارند که در بررسی قطعات به آنها می پردازیم و همچنین استفاده از تکنیکهای سازهای هم خانواده تار (گیتار، گیتار باس، بانجو، مادولین و ...) را برای استفاده هر چه بیشتر از ظرفیت های تکنیکی این ساز هموار میکند.

در این تحقیق به نت نگاری و ثبت جزئیات فنی و اجرایی آثار مذکور و تجزیه و تحلیل مجزا و تطبیقی ساختار قطعات از منظر مدال، نحوه استفاده از گوشه ها، نحوه جمله بندی و چگونگی پردازش فیگورهای ملودیک و ویژگی های ریتمیک- متریک و بررسی تکنیکهای اجرایی دست راست و چپ. پرداخته شده است.

در این تحقیق آثار به ترتیب از بعد ساختار مدال-ساختار ریتمیک-متریک و ساختار فرمال مورد بررسی قرار گرفته اند

در بررسی مدال: کوک قطعات، گستره صوتی و دانگهای تشکیل دهنده، فضای مدال مورد بررسی قرار می گیرد

در بررسی ریتمیک: ریتم و متر قطعه، مشخص کردن پایه ریتمیک قطعه مورد نظر و موتیف اصلی در جملات مختلف

در بررسی فرمال: تقسیم بندی قطعه بر اساس تغییرات مدال، تقسیم بندی بخشها به جملات تشکیل دهنده آنها که در قطعه بر اساس تغییر در روند حرکت ملودیک، الگوهای ریتمیک صورت می پذیرد.

نکاتی مربوط به نمای فرمال:

1- بخشهایی پریودها با اعداد رومی نشان داده شده اند

2- حروف برای نشان دادن روابط مختلف بین عبارات ها به این صورت به کار می رود:

تکرار دقیق با حروف یکسان نمایش داده می شود (aa)

تکرار توام با دگرش: (aa')

عبارتهای برساخته از موادی متفاوت چه همسان (Sim.) و چه متقابل (contr)

فصل اول

قطعه:

قطعه یا آهنگ اثری از یک آهنگساز است که برای ساز و یا سازهای به خصوصی ساخته می شود. هدف نهایی آموزش و تربیت یک نوازنده، اجرای این بخش است. برای هنرجویی که به درجه نوازندگی رسیده است نوع قطعه می تواند مهم نباشد و در واقع این هنرجو می تواند بسته به سلیقه و روحیات خود قطعه مورد نظرش را خود انتخاب کند. اما برای هنرجویی که در مرحله آموختن است انتخاب قطعه باید مناسب با سطح نوازندگی او باشد.

از آنجاییکه معمولاً آهنگسازان در تصنیف قطعات خود اهداف آموزشی خاصی را دنبال نمی کنند ممکن است آثار ساخته شده آنها مناسب آموزش به هنرجو نباشد. بنابراین موسیقیدانان و مولفین کتب آموزشی موسیقی، برای بهره بردن از این گونه قطعات معمولاً آنها را تا جاییکه به محتوای قطعه لطمه وارد نشود ساده می کنند. به اینگونه قطعات، قطعات ساده شده (**Simplified Pieces**) گفته می شود. به عنوان مثال اجرای بخشی از **سمفونی شماره 5** بتوون توسط پیانو و برای یک هنرجو که در مرحله آموزش قرار دارد امکان پذیر نیست. چرا که این قطعه برای ارکستر بزرگ نوشته شده است و نه برای یک ساز به تنهایی. در اینجا علاوه بر ساده کردن، باید قطعه به گونه ای تغییر یابد که مناسب اجرا توسط پیانو گردد و در عین حال یاد آوری کننده سمفونی 5 برای شنونده باشد.

در هر جلسه آموزش، مربی قطعه مناسب با توان هنرجو را برای وی انتخاب کرده و در اختیار او قرار می دهد. گرچه درخواست هنرجو برای یادگیری آهنگ مورد علاقه اش نمی تواند از سوی مربی مربوطه نادیده گرفته شود ولی با اینحال وی باید در نظر داشته باشد که در صورتی که قطعه درخواست شده در حد توانایی او نباشد، سعی در اجرای قطعه به هر طریق و نگرفتن نتیجه مناسب می تواند انگیزه یادگیری و اعتماد به نفس را در وی کاهش دهد و چه بسا وی را از ادامه یادگیری موسیقی منصرف نماید.

متود آموزشی :

برای یادگیری و تسلط بر روی يك ساز، روشها و تمرین ویژه ای وجود دارد که مخصوص آن ساز ساخته و تألیف می شوند که به این تمرینها **متود** () گفته می شود. متودها همه مباحث و مفاهیم آموزشی را در قالب تمرینات ویژه و هدفدار به هنرجو آموزش می دهند. همچنین متودها دارای سطوح آموزشی متفاوتی هستند و بسته به سطح نوازندگی هنرجو متود (تالیف Course های مختلفی تألیف می شود. متود های جامع و کامل تر معمولاً به صورت دوره) می شوند و هنرجو را از سطوح مبتدی و پایه ای به سطوح پیشرفته و بالاتر هدایت می کنند در این نوع متودها معمولاً همه نیازهای آموزشی یک هنرجو از جمله نت خوانی و تکنیک هم لحاظ می شود.

متود هایی که برای شروع آموزش پیانو تصنیف می شوند باید شامل تمام فاکتورهای فوق باشند. یعنی علاوه بر آموزش خط نت و مفاهیم آن، به تدریج پایه هنرجو را برای یادگیری و تسلط بر ساز تقویت کنند. موارد آموزش موسیقی از سنین پایین تر آغاز می شود، این متودها باید طوری طراحی شوند که بتواند با هنرجو ارتباط برقرار کند. به کار بردن قطعات آشنا برای گوش کودک در کنار تمرینات تکنیکی، استفاده از شکل ها و تصاویر مناسب (در صورت امکان رنگی) و چاپ تمیز و درشت خط نت از ویژگی های يك متود خوب برای شروع است

. از آنجایی که روند آموختن ساز ممکن است موجب خستگی هنرجو شود، مولفین اینگونه متودها سعی می کنند برای حفظ زیبایی و جذابیت کار به نوعی تمرینات آموزشی را با قطعات آشنا با گوش

هنرجو تلفیق کنند به گونه ای که هم لطمه ای به قطعه اصلی وارد نشود و هم اهداف آموزشی متود تحقق یابد. معمولاً متودهایی که در قالب آهنگ هستند بیشتر مورد توجه هنرجویان به خصوص کودکان قرار می گیرند. علاوه بر این، همزمان با افزایش سطح نوازندگی هنرجو، قطعاتی در قالب آهنگ و متناسب با سطح توان هنرجو از سوی مربی مربوطه اش انتخاب شده و در اختیار او قرار می گیرد تا هنرجو برای ادامه مسیر انگیزه لازم را کسب کند. این کار علاوه بر افزایش علاقه و ذوق در هنرجو زمینه آشنایی او با آهنگسازان و سبکهای مختلف هنری را نیز مهیا خواهد کرد.

پیشرفت يك هنرجو تا حدود زيادي به ميزان تمرين و همچنين روشي که براي تمرين بر مي گزيند وابسته است. پس از انتخاب و پيشنهادهای متود و يا قطعه مناسب توسط مربی، مطالب درس داده شده در هر جلسه آموزش بايد توسط هنرجو مرتباً تمرين و تکرار شوند. براي پیشرفت مطلوب زياد تمرين کردن به تنهائي کافي نيست بلکه چگونه تمرين کردن بسيار مهم تر است.

تمرينات پيوسته و منظم باشند

بهترين و مؤثرترين روش تمرين، تمرين روزانه است. به اين ترتيب که هنرجو بايد برنامه ای مشخص و منظم براي تمرين روزانه و براي مدت معيني از روز براي

خود در نظر بگيرد. شروع تمرين کمی قبل از تحويل تکاليف و فاصله زماني زياد بين هر دو جلسه تمرين به شدت از کارايي تمرينات خواهد کاست. زمان

متوسط تمرین روزانه بین 30 دقیقه تا 2 ساعت در روز است که البته این زمان بسته به فعالیت و علاقه هنر جو ممکن است متفاوت باشد.

زمان شروع تمرین باید مناسب باشد

وضعیت جسمی و روحی هنرجو در هنگام تمرین بسیار اهمیت دارد. افراد مختلف دارای فعالیت های بیولوژیکی متفاوتی هستند و زمان اوج فعالیت روزانه در افراد مختلف متفاوت است. به طور معمول، بهترین زمان برای تمرین موسیقی، عصر هر روز می باشد.

مکان تمرین و موقعیت ساز مناسب باشد

مکان قرار گیری ساز باید به گونه ای باشد که هنرجو احساس راحتی کند. محل تمرین باید ساکت باشد تا هنرجو بتواند تمرکز بهتری داشته باشد همچنین برای تمرین باید از نور کافی و مناسب بهره برد. برای کیبورد و ارگ حتما باید از پایه مخصوص ساز استفاده شده و ارتفاع پایه متناسب با قد هنرجو باشد برای تنظیم پایه باید دقت داشت که ساعد هنرجو به هنگام نواختن تقریباً در امتداد افق باشد. همچنین باید از یک صندلی ثابت و راحت، با ارتفاع مناسب و بدون تکیه گاه برای دست استفاده شود.

فصل دوم

تجزیه تحلیل مستقل آثار

ضربی چهارگاه

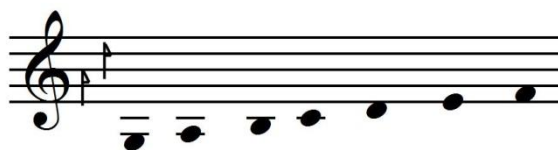
بررسی مدال:

کوک قطعه:

2-گستره صوتی کل قطعه:

ضربی چهارگانه:

3- فضای مدال قطعه:

این قطعه در فضای مدال درآمد چهارگانه اجرا شده است

4- نمودار مدال درآمد:

این قطعه در دستگاه چهارگانه به شاهد (دو) نواخته شده است

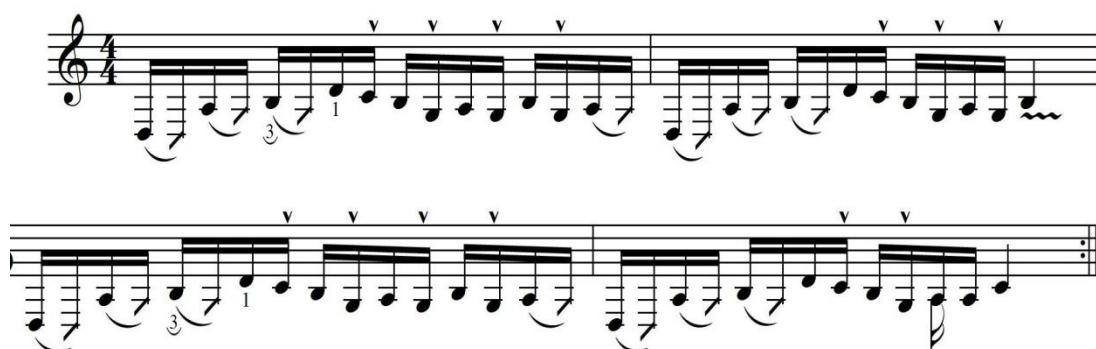

بررسی ریتمیک: قطعه ضربی چهارگانه با میزان نمای

با تمپوی 120 = اجرا شده است

این قطعه در فضای مدال درآمد بوده و از لحاظ میزان نما تغییری در کل قطعه صورت نمیگیرد اما با توجه به ثابت بودن میزان نما از تنوع خوبی از لحاظ الگوهای ریتمیک برخوردار است

الگوی ریتمیک پایه ی شروع کننده قطعه:

بررسی فرمال:

تقسیم بندی بخشها، بر اساس تغییرات مدال و تقسیم بندی جملات بر اساس تغییرات در روند حرکت ملودی یا تغییر در نحوه ارایه ملودی از نظر منطقه صوتی یا تکنیک اجرایی صورت گرفته است.

این قطعه در یک بخش کلی از منظر مدالیتیه ساخته شده است که این بخش شامل جملاتی است که همگی در فضای مدال در آمد چهارگاه می باشند.

جملات با نام گذاری A, B مشخص شده اند.

(در شمارش میزانها برگشتها حساب شود)

(aa') میزانهای (4 تا 1 و 8 تا 5) به صورت تکرار با دگرش میباشند

این 8 میزان پایه آغازین قطعه میباشد که از دوم بالای شاهد آغاز میشود و به شاهد ختم میشود

میزانهای 9 تا 12 به صورت تکرار با دگرش میباشد

و در اصل در هر بار تکرار موتیف پایه به همراه نتهای بالا رونده پایه را برای رسیدن به نت شاهد

آماده میکند و در ادامه پایه ی اصلی می آید